

Kwalifikacja środków płatniczych jako materiałów urzędowych na gruncie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dopuszczalność ochrony prawnoautorskiej w przypadku naruszenia praw autorskich podczas wytwarzania materiałów urzędowych

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2023 r., II CSKP 566/22¹

Z uwagi na procedurę prawną powstania środków płatniczych stanowią one materiały urzędowe bez względu na to, czy w danej sytuacji posiadają również charakter komercyjny. Środki płatnicze: banknoty i monety, objęte są wyłączeniem z art. 4 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Implikuje to wniosek, że nie stanowią one przedmiotu prawa autorskiego.

Kamil Wasilewski

Pomorska Izba Adwokacka, Polska

wasilewski@kancelariasbp.pl

ORCID: 0009-0003-0425-6046

<https://doi.org/10.26881/gsp.2024.4.14>

Glosa

Glosowany wyrok Sądu Najwyższego (dalej: SN) jest kolejnym stanowiskiem w dyskursie dotyczącym kwalifikacji prawnej środków płatniczych jako elementu katalogu wytworów wyłączonych spod ochrony prawnoautorskiej, o którym mowa w art. 4 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2509; dalej: u.p.a.p.p.). Na kanwie rozpoznawanej sprawy SN odnosi się również do znaczenia funkcji środka płatniczego, którego emisja w tym przypadku miała charakter komercyjny. Poruszana jest także istotna kwestia ograniczenia swobody korzystania z wytworów niestanowiących przedmiotu prawa autorskiego.

W przedmiotowym stanie faktycznym Narodowy Bank Polski (dalej: NBP) planował komercyjną, nastawioną na zysk emisję monet okolicznościowych, której motywem przewodnim miała być promocja polskich malarzy. Sporne monety dotyczyły

¹ OSNC-ZD 2023, nr 4, poz. 47; LEX nr 3519173.

malarza W.S. Każda z nich miała zawierać portret artysty i jego najbardziej charakterystyczny obraz. NBP zawarł z projektantką E.T. dwie umowy o dzieło, których przedmiotem było opracowanie projektu monet.

W projekcie monety 2 zł autorstwa E.T. wykorzystany został w całości utwór W.S. z 1942 r., natomiast w monecie 20 zł wykorzystano w całości utwór (obraz olej na płótnie) z 1934 r., a także znaki graficzne (czcionki) autorstwa W.S. Obrazy malarza przedstawione na monetach nie były modyfikowane i stanowiły odwzorowanie oryginalnych utworów. Korzystanie przez pozwanego ze spornych monet zostało uznane przez orzekające w sprawie sądy powszechne za mieszczące się w kategoriach pól eksploatacji określonych w art. 50 u.p.a.p.p. i obejmowało w szczególności utrwalenie utworu w pamięci komputera, zwielokrotnienie utworu na nośnikach materialnych (monetach) oraz odpłatne wprowadzenie tego nośnika do obrotu. Korzystanie to miało charakter bezpośredni, albowiem utwory autorstwa W.S. stanowiły niezależne i kompletne elementy projektów autorstwa projektantki E.T.

Narodowy Bank Polski, przygotowując emisję, standardowo poszukuje osób posiadających prawa autorskie do wizerunków i utworów wykorzystywanych na znakach pieniężnych. W przypadku spornych monet i osoby W.S. poszukiwania zakończono na nieżyjącej córce malarza. Wskutek zbyt okrojonej kwerendy, która ograniczyła się do przeglądania stron internetowych, NBP nie wykrył, że w momencie planowania emisji majątkowe i niemajątkowe prawa autorskie przysługiwały wnuczce zmarłego.

Po wyemitowaniu i zakończeniu sprzedaży monet powództwo przeciwko Narodowemu Bankowi Polskiemu o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie z utworów W.S. bez zgody osoby uprawnionej wytoczyła wnuczka malarza, która na podstawie dziedziczenia nabyła po matce wszelkie majątkowe i niemajątkowe prawa autorskie odziedziczone przez nią po zmarłym artyście. Kwestia dziedziczenia autorskich praw majątkowych i niemajątkowych, choć podnoszona w wywiedzionej skardze kasacyjnej i rozważana w glosowanym orzeczeniu, z uwagi na ramy niniejszej glosy, nie będzie przedmiotem dalszych rozważań.

Sąd I instancji uwzględnił powództwo w całości. Strona pozwana wywiodła apelację, która została przez sąd II instancji oddalona. Od wyroku sądu odwoławczego pozwany wywiodł skargę kasacyjną, zarzucając w niej naruszenie szeregu przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz kodeksu postępowania cywilnego². W kontekście przedmiotu zainteresowania niniejszej glosy najwięcej uwagi należy poświęcić zarzutowi naruszenia art. 4 pkt 2 u.p.a.p.p., na tle którego Sąd Najwyższy przedstawił omawiane stanowisko.

Argumentacja skarżącego zmierzała do wykazania, że z uwagi na posiadanie przez emitowane monety statusu środka płatniczego stanowią one materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 u.p.a.p.p., a w konsekwencji są wyłączone spod ochrony prawa autorskiego. Sąd Najwyższy uznał ten zarzut za niezasadny, stwierdzając, że o ile środki płatnicze z uwagi na procedurę prawną ich powstawania mieszczą się w pojęciu

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2023 r., poz. 1550).

materiałów urzędowych, o tyle na kanwie przedmiotowej sprawy kwestia ta nie ma decydującego znaczenia. Istotne było bowiem to, że do naruszenia praw autorskich doszło podczas wytwarzania znaków pieniężnych. Bez znaczenia pozostawał również fakt, że monety miały charakter kolekcjonerski. Należy bowiem zauważyć, że na gruncie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2025; dalej: u.n.b.p.) stanowią one środek płatniczy o wartości nominalnej na nich wskazanej.

Stanowisko przedstawione przez Sąd Najwyższy w glosowanym orzeczeniu zasługuje na pełną aprobatę, zarówno w zakresie stwierdzenia, że środki płatnicze zawierają się w pojęciu materiałów urzędowych bez względu na komercyjny charakter emisji, jak również w kwestii ustalenia, że wytwarzanie materiałów urzędowych z naruszeniem praw autorskich nie może skutkować pozbawieniem osoby uprawnionej prawa do realizacji ochrony prawnoautorskiej, w tym do dochodzenia roszczeń, o których mowa w art. 79 u.p.a.p.p.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 u.p.a.p.p. przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór). Na podstawie art. 4 pkt 2 u.p.a.p.p. nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole. Choć sam katalog wytworów wyłączonych spod prawa autorskiego jest niewątpliwie zamknięty, to pojęcia w nim zawarte mają potencjalnie szerokie i niedookreślone wprost znaczenie. Spośród środków wymienionych w przytoczonym przepisie terminem niewątpliwie najszerszym są materiały urzędowe. W konsekwencji braku definicji legalnej w judykaturze i doktrynie podjęto liczne próby wykładni tego pojęcia. W wyroku z dnia 19 lutego 1997 r. Naczelny Sąd Administracyjny (dalej: NSA) podkreślił, że termin „materiały urzędowe” odznacza się stosunkowo dużą pojemnością, jest on bowiem zdolny pomieścić wszystko to, co nie będąc dokumentem, jest urzędowe. Przy czym cechę tę materiał może uzyskać, gdy pochodzi od urzędu bądź dotyczy sprawy urzędowej, bądź wreszcie dlatego, że powstał on w rezultacie procedury urzędowej³. W kwestii wykładni pojęcia materiałów urzędowych, w orzecznictwie SN i NSA widoczna jest dominująca tendencja do stosowania wykładni rozszerzającej⁴.

Przeciwnicy rozszerzającej wykładni pojęcia materiałów urzędowych wskazują na zasadność stanowiska Zbigniewa Pinkalskiego, zgodnie z którym materiał urzędowy istnieje w przypadku łącznego spełnienia następujących przesłanek: stworzenia materiału w ramach urzędu, w związku z procedurą urzędową oraz odnoszenia się go do sprawy urzędowej⁵. Niezależnie od podzielanego poglądu należy zauważyć, że środki

³ Wyrok NSA z dnia 19 lutego 1997 r., I SA/Kr 1062/96, LEX nr 29303.

⁴ Zob. wyrok SN z dnia 26 września 2011 r., IV CKN 458/00, LEX nr 52711; wyrok NSA z dnia 27 stycznia 2012 r., I OSK 2130/11, LEX nr 1126276.

⁵ Z. Pinkalski, *Wyłączenia spod ochrony prawnoautorskiej*, ZNUJ PPWI 2009, z. 4, s. 48. Zob. także J. Barta, R. Markiewicz, *1.5. Wyłączenia wybranych kategorii wytworów intelektu spod prawa autorskiego* [w:] *idem, Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2019 oraz wyrok SN z dnia 27 lutego 2009 r., V CSK 337/08, LEX nr 488738.

płatnicze mieszczą się również w tej węższej koncepcji, gdyż proces ich wytwarzania oraz cel im przypisany spełniają wszystkie wymienione powyżej przesłanki.

Kwalifikację przez SN środków płatniczych jako materiałów urzędowych z uwagi na ich charakter oraz ściśle określoną procedurę emisji należy uznać za prawidłową. Stosując wnioskowanie *a contrario*, środki płatnicze, w tym monety kolekcjonerskie, z pewnością nie zawierają się w terminie dokumentu ani symbolu. Z uwagi na tożsamość pojęciową niewykluczone jest natomiast zakwalifikowanie środków płatniczych jako znaków urzędowych w rozumieniu art. 4 pkt 2 u.p.a.p.p.⁶ Sugeruje to chociażby zbieżność nazewnictwa. Zgodnie bowiem z art. 31 u.n.b.p. znakami pieniężnymi Rzeczypospolitej Polskiej są banknoty i monety opiewające na złote i grosze, natomiast art. 32 wspomnianej ustawy stanowi, że znaki pieniężne emitowane przez NBP są prawnymi środkami płatniczymi na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Widoczna jest więc tożsamość pojęciowa przejawiająca się w treści obu ustaw. Niemniej, przy definiowaniu terminu znaków urzędowych w doktrynie wskazuje się raczej na znaki jakości, znaki gwarancyjne, znaki kontrolne, znaki promocyjne, znaki drogowe, stemple oraz odznaczenia, jako elementy o określonej specyfice. W świetle powyższego za zasadne należy uznać zaliczenie środków płatniczych do kategorii materiałów urzędowych.

Kolejnym argumentem przemawiającym za taką kwalifikacją jest wysoce sformalizowana procedura ich wytwarzania, którą regulują przepisy ustawy o Narodowym Banku Polskim oraz wydane na jej podstawie akty wykonawcze. Każdorazowa emisja środków płatniczych, także tych kolekcjonerskich, następuje na podstawie zarządzenia Prezesa NBP. W zarządzeniu określany jest wzór, wartość nominalna banknotów, wzory, wartość nominalna, stop, próba i masa monet, wielkość samej emisji, a także terminy wprowadzenia znaków pieniężnych do obiegu. Ponadto Narodowy Bank Polski jako centralny bank państwa jest wyłącznym emitentem znaków pieniężnych Rzeczypospolitej Polskiej, umocowanym do tego w ustawie zasadniczej.

Niezależnie od powyższego, w warunkach stanu faktycznego, na kanwie którego zapadło glosowane orzeczenie, kwestia kwalifikacji wyemitowanych monet w ramach art. 4 u.p.a.p.p. nie miała decydującego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Niezależnie bowiem od zaliczenia środków płatniczych do kategorii materiałów urzędowych czy też znaków urzędowych na gruncie aktualnego brzmienia ustawy o prawie autorskim niewątpliwie nie podlegają one ochronie prawnoautorskiej.

Z poglądem tym należy się zgodzić. Zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego (dalej: SA) w Lublinie z dnia 31 maja 2005 r. przewidziane w art. 4 u.p.a.p.p. wyłączenia mają charakter „całkowity” w tym sensie, że wytwory intelektualne usytuowane w którejkolwiek z wyluczonych w tym przepisie kategorii materiałów są pozbawione prawnoautorskiej ochrony zarówno w przypadku eksploatacji tych materiałów w całości,

---

⁶ Tak m.in. D. Flisak, *Komentarz do art. 4 u.p.a.p.p.* [w:] M. Bukowski, Z. Okoń, P. Podrecki, J. Raglewski, S. Stanisławska-Kloc, T. Targosz, D. Flisak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2015.

jak i w części oraz niezależnie od kontekstu eksploatacji⁷. Aktualne brzmienie przytoczonego art. 4 u.p.a.p.p. nie daje bynajmniej podstaw do stosowania wykładni rozszerzającej, w wyniku której brak ochrony prawnoautorskiej byłby uzależniony od warunków, charakteru lub sposobu eksploataowania wytworu.

W całości należy podzielić także przedstawiony w glosowanym orzeczeniu pogląd, zgodnie z którym fakt wyłączenia materiałów urzędowych spod ochrony prawnoautorskiej nie może skutkować pozbawieniem tej ochrony twórców utworów stanowiących przedmiot prawa autorskiego, których prawa zostały naruszone podczas opracowywania materiałów urzędowych.

Szczególną uwagę w tym aspekcie należy zwrócić na moment, w którym doszło do naruszenia praw autorskich. W przedmiotowym stanie faktycznym do wykorzystania utworów bez zgody osoby uprawnionej doszło w trakcie procesu wytwarzania środków płatniczych, zanim jeszcze przystąpiono do emisji monet kolekcjonerskich. O ile bowiem sam środek płatniczy nie podlega ochronie prawa autorskiego, o tyle status środka płatniczego znak pieniężny uzyskuje dopiero w momencie jego emisji dokonywanej na podstawie zarządzenia Prezesa NBP. Konsekwencją powyższego powinno być uznanie, że do czasu nabycia przez utwór statusu wyłączającego go spod ochrony prawnoautorskiej może on korzystać z przepisanej prawem ochrony przed naruszeniami.

Zasadność wyżej wskazanego stanowiska potwierdza prezentowany w doktrynie pogląd, zgodnie z którym pomimo wykluczenia z zakresu prawa autorskiego określonych wytworów, takich jak materiały czy znaki urzędowe, swoboda korzystania z nich nie może być uznawana za bezgraniczną. Może ona bowiem doznawać ograniczeń na podstawie innych przepisów, takich jak przepisy chroniące dobra osobiste, tajemnicę czy przeciwdziałające nieuczciwej konkurencji. Reprodukowanie bądź rozpowszechnianie materiałów wskazanych w art. 4 u.p.a.p.p. może także stanowić szkodę, której naprawienia można dochodzić na zasadach ogólnych⁸. Ograniczenie swobody może wynikać także z ustaw szczegółowo regulujących zasady i sposób wykorzystania określonych przedmiotów, takich jak chociażby znaki pieniężne w rozumieniu ustawy o Narodowym Banku Polskim⁹.

Dopuszczenie ochrony wytworów niestanowiących przedmiotu prawa autorskiego na podstawie innych przepisów powszechnie obowiązujących znajduje swoje uzasadnienie aksjologiczne oraz systemowe. Stanowisko przeciwne skutkowałoby dopuszczeniem możliwości pośredniego naruszania praw autorskich przy wytwarzaniu wytworów objętych katalogiem wyłączeń, o którym mowa w art. 4 u.p.a.p.p., co prowadziłoby do potencjalnych nadużyć i w konsekwencji pozbawiałoby twórców jakiegokolwiek ochrony przed tego rodzaju szkodliwymi praktykami. Poza sytuacją bezprawnego wykorzystania dzieł malarskich przy emisji monet kolekcjonerskich w ramach

⁷ Wyrok SA w Lublinie z dnia 31 marca 2005 r., I ACa 83/05, LEX nr 535043.

⁸ Wyrok SN z dnia 26 września 2011 r., IV CKN 458/00, LEX nr 52711.

⁹ Tak m.in. A. Nowicka, *Komentarz do art. 4 u.p.a.p.p.* [w:] *Ustawy autorskie. Komentarze. Tom I*, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021; D. Flisak, *Komentarz do art. 4 u.p.a.p.p.* [w:] M. Bukowski, Z. Okoń, P. Podrecki, J. Raglewski, S. Stanisławska-Kloc, T. Targosz, D. Flisak, *Prawo autorskie...*

przykładów takiego postępowania można wskazać chociażby powielenie treści pracy naukowej przy opracowywaniu projektu aktu normatywnego lub pisma urzędowego bądź też implementację znaku graficznego przy projektowaniu herbu jednostki samorządu terytorialnego. Wydzielenie momentu, w którym dany wytwór uzyskuje status dyskwalifikujący go z przedmiotu prawa autorskiego, ma więc fundamentalne znaczenie dla oceny, czy doszło do naruszenia praw autorskich twórcy.

Konstatując, w omawianym wyroku Sąd Najwyższy rozstrzygnął dwa niezwykle ważne zagadnienia istotne z uwagi na przedmiot zainteresowania niniejszej glosy – kwestię uznania środków płatniczych za materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 u.p.a.p.p. bez względu na charakter ich emisji oraz dopuszczalność stosowania ochrony praw autorskich w przypadku ich naruszenia podczas wytwarzania wytworów niestanowiących przedmiotu prawa autorskiego. Przedmiotowe orzeczenie jest niewątpliwie istotnym głosem w trwającej od wielu lat dyskusji w tym zakresie.

Przedstawione stanowisko autora jest zbieżne z poglądami wyrażonymi w glosowanym wyroku. Wysoki stopień formalizacji procedury emisji środków płatniczych oraz swoisty monopol na ich emisję przez Narodowy Bank Polski potwierdzają zasadność ich kwalifikacji jako materiałów urzędowych bez względu na to, czy w danej sytuacji posiadają one charakter komercyjny. Przedmiotowy wyrok, choć wydany na kanwie dość specyficznego stanu faktycznego, pozwolił także na uchwycenie *ratio legis* przepisu określającego katalog środków niestanowiących przedmiotu prawa autorskiego. Przyjęcie ograniczonej swobody korzystania z wytworów wyłączonych spod ochrony prawnoautorskiej jest koncepcją uzasadnioną aksjologicznie oraz wzmacniającą pozycję twórców.

Literatura

- Barta J., Markiewicz R., 1.5. *Wyłączenia wybranych kategorii wytworów intelektu spod prawa autorskiego* [w:] *iiidem, Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2019.
- Flisak D., *Komentarz do art. 4 u.p.a.p.p.* [w:] M. Bukowski, Z. Okoń, P. Podrecki, J. Raglewski, S. Stanisławska-Kloc, T. Targosz, D. Flisak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Nowicka A., *Komentarz do art. 4 u.p.a.p.p.* [w:] *Ustawy autorskie. Komentarze. Tom I*, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021.
- Pinkalski Z., *Wyłączenia spod ochrony prawnoautorskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2009, z. 4.

Streszczenie

Kamil Wasilewski

Kwalifikacja środków płatniczych jako materiałów urzędowych na gruncie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dopuszczalność ochrony prawnoautorskiej w przypadku naruszenia praw autorskich podczas wytwarzania materiałów urzędowych

Przedmiotowa glosa wyraża aprobatę dla tez postawionych w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2023 r. wydanym w sprawie II CSKP 566/22. W glosowanym orzeczeniu SN opowiedział się za kwalifikacją środków płatniczych w ramach pojęcia materiałów urzędowych, o którym mowa w art. 4 pkt 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych bez względu na charakter emisji. Wskazano również na dopuszczalność stosowania ochrony prawnoautorskiej w przypadku naruszenia praw autorskich w toku wytwarzania wytworów niestanowiących przedmiotu prawa autorskiego. Zdaniem autora niniejszej glosy podjęte rozstrzygnięcie odpowiada *ratio legis* przepisu określającego katalog środków wyłączonych spod ochrony prawnoautorskiej, którym nie jest całkowita swoboda w korzystaniu z nich. Wysoki stopień formalizacji procedury emisji środków płatniczych potwierdza natomiast zasadność uznania ich za materiały urzędowe.

Słowa kluczowe: materiały urzędowe, środki płatnicze, naruszenie praw autorskich.

Summary

Kamil Wasilewski

Qualification of Means of Payment as Official Materials Contained in the Copyright and Related Rights Act. The Admissibility of Copyright Protection in the Event of Copyright Infringement That Occurred during the Production of Official Materials

This gloss expresses approval of the theses set out in the Polish Supreme Court's judgment delivered on 26 January 2023 in case II CSKP 566/22. In the judgment discussed, the Supreme Court supported the classification of means of payment within the definition of official materials contained in art. 4(2) of the Copyright and Related Rights Act, without regard to the character of their type of issue. Another important subject discussed refers to the relationship between the lack of copyright protection for products that are not the subject of copyright laws and the infringement of the rights of the creator of the protected work during the production of these products.

Keywords: official materials, means of payment, copyright infringement.